

Okuyucu Mektupları / *Reader Letters*

Viyana'da İskenderiye İzleri: Papirüs Müzesi

Alexandria Traces in Vienna: Papyrus Museum

Mehlika Karagözoğlu Ashyüksek*

Öz

Bu yazıda Avusturya Milli Kütüphanesi içindeki Papirüs Müzesi tanıtılmaktadır. Papirüs Müzesi'nde, Mısır kültürüne ilişkin iki yüz kadar obje ve papirüs sergilenmektedir.

Anahtar Sözcükler: papirüs; Papirüs Müzesi; Avusturya Milli Kütüphanesi; dünya mirası

Abstract

This paper describes the Papyrus Museum in the Austrian National Library. In Papyrus Museum, two hundred objects and papyrus' about Egypt culture is exhibited.

Keywords: papyrus; Papyrus Museum; Austrian National Library; world heritage

30 Haziran-6 Temmuz tarihleri arasındaki Viyana gezimin en büyük sürprizi Milli Kütüphane içinde bulduğum *Papirüs Müzesi* idi. Viyana Üniversitesi ve Viyana Teknik Üniversitesi'nin kütüphanelerini gezmek ve Milli Kütüphane'nin işleyişini gözlemlemekten öte bir şeydi bu... "Mısır'da askeri darbe oldu, artık uzun süre oraya gidip de İskenderiye'yi, papirüsleri görme imkânı kalmadı. Bu dünya mirası da Bağdat'ta olduğu gibi yok olup gitmese," dediğim bir anda karşıma çıktı Papirüs Müzesi.

Avusturyalılar, tarihlerini, kültürlerini ve sanatlarını tanıtmayı çok iyi biliyorlar. Şehirde turistlere sunulan otuz beşi aşkın müze var. Broşürlerde, çeşit çeşit koltuk, sandalye, konsolun bulunduğu bir mobilya müzesi bile gördüm. Ama şehrin en önemli mekânlarının on on beş kaleminden oluştuğunu söylemeliyim: Picasso'nun tablolarının da içinde bulunduğu modern sanat eserlerini görebileceğiniz *Albertina Müzesi*, savaş malzemelerinin sergilendiği *Arsenal Müzesi*, şehrin sembolü haline gelmiş 1150 tarihli *Stefansdom Katedrali*, kışlık ve yazlık olarak kullanılan *Schönburn* ve *Belvedere Sarayları*, Antik Yunan medeniyetinden esinlenerek inşa edilmiş *Parlamento* binası, Kraliçe Teresa'nın emriyle bir kültür kompleksi olarak tasarlanan fakat Kraliçenin ölümüyle, karşı karşıya birbirinin aynı iki bina olarak tamamlanan *Sanat Tarihi*

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: mehlikakaragozoglu@marmara.edu.tr

Müzesi ile Doğa Tarihi Müzesi, müzelerin biraz ilerisinde *Milli Kütüphane* ile aynı bahçeye bakan *Hofburg Kraliyet Sarayı*, *Yunan-Ortodoks Kilisesi*, *Viyana Şehir Müzesi*, *Museumquarter* adlı müze kompleksi içinde kalan *Leopold Müzesi*, *Kraliyet Tiyatrosu*, *Halk Tiyatrosu*, yemyeşil parkları ve Tuna Nehri ile Viyana, gidilip görülmesi gereken bir şehir...

Avusturya Milli Kütüphanesi, şehrin merkezinde, kraliyetin merkezi olan *Hofburg Kraliyet Sarayı*'nin hemen bitişiğinde, Parlamento gibi Antik Yunan tarzında inşa edilmiş. Kütüphane binasının dış cephesinde Viyana'nın etkilendiği bütün sanat akımlarından izler görmek mümkün.

Kütüphane, yaklaşık on milyon dermesi ile Avusturya'nın en büyük kütüphanesi. Bunun yanında, üç milyondan fazla kitap ve özgün nesnenin derlendiği dokuz özel bölüme de sahip: Yazma, inkunabel, harita, grafik, fotoğraf, müzik, küre, papirüs ve edebiyat arşivi bölümleri ile uluslararası bir itibar kazanmış. 1920'ye kadar evrensel bir kütüphane¹ olan Avusturya Milli Kütüphanesi, bugün, koleksiyonunu Avusturya sınırları içinde geçerli olan ulusal derleme yasası ile beslemekte. Kütüphanenin web sitesinde, buranın, araştırmacılar ve öğrenciler için popüler bir buluşma merkezi olduğu da özellikle vurgulanıyor.

Avusturya Milli Kütüphanesi, koleksiyonlardaki özel parçaların sergilendiği çeşitli müzeleri bünyesinde barındırmakta: Küre Müzesi (Globe Museum), Esperanto Müzesi, Devlet Salonu (State Hall) ve Papirüs Müzesi... Küre Müzesi (Globe Museum), çeşit çeşit coğrafi kürelerin sergilendiği bir müze iken, Esperanto Müzesi, ortak iletişim dili Esperanto'ya ilişkin kayıt ve belgelerin 1927 yılından beri toplanıp sergilendiği bir merkez durumunda. State Hall, 1723-26 yıllarında İmparator 4. Charles'ın emriyle ünlü saray mimarı Johann Bernhard Fischer von Erlach'a saltanat kütüphanesi olarak yaptırılmış. Seküler Barok mimarisi tarzındaki salon,

¹ Kütüphane web sitesinde böyle ifade ediliyor: <http://www.onb.ac.at/ev/library.htm> (15.08.2013)

dünyanın en güzel tarihi kütüphanelerinden biri olarak anılıyor ve bir müze olarak ziyarete açık...

Kütüphaneye girmek için ilerlediğiniz holde, aynı binada fakat bir başka tabela altında hizmet veren Efes Antik Müzesi'ni de görebilirsiniz. Buranın geçmişi Avusturyalıların 1895 yılında İzmir'in güneyinde başlattığı arkeoloji çalışmalarına dayanıyor. Efes'ten Viyana'ya getirilen Roma ve Geç Antik Dönem kalıntıları, 1978'den beri Yeni Kraliyet Sarayı ve Milli Kütüphane binasını birbirine bağlayan bu müzede sergilenmekte.

Avusturya Milli Kütüphanesi Papirüs Koleksiyonu, yüz seksen bin parçaya sahip ve dünyanın en büyük papirüs koleksiyonlarından biri durumunda... Papirüs, parşömen, deri, kil, ahşap ve balmumu tabletler ile altın, gümüş ve bronz levhalara yazılmış Hiyeroglif, Hiyeratik, Kıptice, Grekçe, Latince, Aramice, İbranice, Arapça yazmaların bulunduğu üç bin yıllık bir periyodu içeren bu geniş koleksiyona, papirüs bilimine dair on beş bin ciltlik bir danışma kütüphanesi eşlik ediyor. Kütüphaneye üye olan ulusal ve uluslararası bütün araştırmacılara açık olan koleksiyonun vitrini durumundaki Papirüs Müzesi, kütüphanenin alt katında ufak bir alanı kaplıyor. Bununla birlikte burası biletsiz girilemeyen, giriş çıkış saatleri kütüphaneden farklı özel bir birim olarak tasarlanmış.

Müzenin hikâyesi, 1877 ve 1880 arasında Kahire'nin güneyinde kalan Fayyum'da Mısırlı çiftçilerin büyük miktarda yazılı papirüs parçaları bulması ile başlamış. Viyanalı halı tüccarı

Theodor Graf, bu papirüsleri dükkânına getirip sergilemiş. Viyana Üniversitesi Doğu Dilleri Profesörü Josef von Karabacek, bu kaynaklardan ve antik çalışmalardaki öneminden Graf'ın dükkânı vasıtasıyla haberdar olmuş. Karabacek'in gayretleri ile yapılan Viyana'daki ilk papirüs sergisi büyük bir heyecan yaratmış. Daha sonra –belki biraz da bu heyecan sebebiyle- sanat koleksiyoneri Arşidük Rainer Ferdinand von Österreich, halı tüccarı Graf'ın elindeki bütün papirüsleri satın almış. Ve 1883'de 'Erzherzog Rainer Koleksiyonu', 10.000 parça olarak bir araya getirilmiş. Koleksiyon sergilendiğinde dünya çapında ilgi uyandırmış. 1899'da yeni buluntular ile iyice genişleyen koleksiyon, Arşidük Rainer tarafından İmparator I. Franz Joseph'e bir doğum günü hediyesi olarak sunulmuş. Sonraki yüzyıllarda yeni eklemelerle koleksiyon genişlemeye devam etmiş ve ciddi bir restorasyon ve tasnif sürecinden de geçmiştir. Avusturya Milli Kütüphanesi tarafından korunan Papirüs Koleksiyonu, 2001 yılında UNESCO Dünya Belleği listesine dâhil edilmiştir.

Kütüphanenin Papirüs Koleksiyonu'ndan seçilmiş yaklaşık iki yüz parçanın sergilendiği Papirüs Müzesi, esasında bir "Mısır kültürü" müzesi gibi... Müze, binlerce yıl boyu Nil kıyısında yaşamış ve birbirinden etkilenmiş çeşitli kültürlerin hayata bakış açısını yansıtan yazılı bir mirasını da oluşturmaktadır. Bu miras, beslenme alışkanlıkları, ölü gömme adetleri, tıp ve büyü çalışmaları, edebiyat eserleri ve hayata dair her türlü yazılı literatürde görülebilir.

MÖ 3000'ler ile MS 1000 yılları arasında kullanılan Mısır yazı malzemesi papirüs, iki bitki katmanının birbirini 90 derece kesecek şekilde bitleştirilmesi ile oluşturulmuş. Neme çok dayanıksız olan papirüslerin bugüne kadar korunmuş olmasının sırrı, yüzyıllar boyu antik şehir ve köylerin çöp yığınları arasında kuru kuma gömülü olarak kalmasında yatıyor. Müzede, papirüsler ile birlikte, papirüslerin restorasyondan nasıl geçirildiğini gösteren bilgi panoları, mumyaların sarıldığı bezler, mumya etiketleri, mumya portreleri ve kitabelerden örnekler bulunmaktadır.

Başlangıç kısmı eski yazı malzemelerine ayrılmış olan müzede, papirüs harici yazı malzemelerine ilişkin bilgi ve örnekler de sunulmuştur. Kırık çömlek parçaları ya da kireç taşı tabakaları, ucuzlukları ya da kolay elde edilebilirlikleri ile tercih edilmişler. Tahta, kumaş ve hayvan kemikleri de nadiren kullanılmış. Parşömen, M.S. 3. yüzyıldan itibaren özellikle İncil gibi uzun süre saklanması planlanan metinlerin yazılmasında kullanılmaya başlanmış. Fırça, palet, mürekkep, balmumu, kil tablet gibi eski zamanlara ait değişik yazı gereçleri de müzede sergilenmekte. Mürekkep için kurum, Arap reçinesi ve zamkı kullanılmış, daha sonra kamış kalemlere geçilmiş. Daha sonra ise ahşap ve metal yazı malzemeleri kullanılmış. M.S. 150 ve 450 arasında parşömen tomarından sayfalı yapıya geçen yazma kitapların şekli hakkında görseller ve genellikle geri dönüşümlü papirüslerden yapılan tomar kılıfları hakkında da bilgiler mevcut.

Müzede papirüslerin kullanımına örnek olarak dönemin gündelik hayatından örnekler veren belgeler teşhir ediliyor. Örneğin, eldeki bilgilere dayanılarak M.S. 2. ve 3. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bir papirüste, Xenophon'un Hellenica'daki toprak vergi listesini görebilirsiniz. Bir başka papirüste matematik problemlerinin kolay anlaşılmasını sağlayan otuz sekiz stereometrik egzersiz gösterilmekte. Bu egzersizler piramitlerin, prizmaların, silindir ve konilerin alan ve hacimlerini ölçmekte kullanılmış.

Papirüs metinlerinin içerdiği alanlar genellikle matematik, edebiyat, tıp, müzik, din ve büyü, kilise tarihi, tarım ve ölü kültü ile ilgili... Bir zeytin değirmeninin kira sözleşmesi, hastalıklara karşı korunma sağlaması umulan bir muska, bir büyü metni, bir koro parçası, Euripides'in modern bir yorumla dinlenebilecek olan 'Orestes' adlı trajedisinin notaları da papirüs satırları arasında gizli.

Papirüs Müzesi'nde Mısır'dan getirilmiş bronz ve taş heykelcikler de bulunuyor. Ayrıca Büyük İskender dönemine ait üç bronz para, mumyaların başlarını simgeleyen altın kaplamalı kutular, küçük Firavun heykelleri, taş yazıtlar, boncuk ile işlenmiş Firavun figürlü bir örtü, hükümdar figürlü kitabeler, müzenin dikkat çekici parçaları...

Mumyaların yerlerinin değiştirilmesi ya da taşınması gerektiğinde, kim olduğunun bilinmesi ve başkasıyla karışmaması için mumyanın üzerine bir iple bağlanan taş ve ahşap etiketler müzede sergilenmekte. Mumyaların yanında saklanan ve ölümden sonraki yaşamda gerekli olacak bazı talimat ve yönlendirmeleri içeren *Ölümler Kitabı*'ndan (Totenbuch) kalan papirüs sayfaları da burada görülebilir.

Mumyaların sarıldığı mumya sargıları (mummiende), büyük ihtimalle ölünün yaşamını anlatan yazı ve işaretlerle bezenmiş. Kesilmiş kumaş şeritlerinden oluşan mumya sargıları, olayların çeşitli şekil ve resimlerle sütun halinde anlatıldığı açıkça görülebilen enteresan belgeler...

Mısırlılar, mumyaladıkları kalburüstü kişilerin ahşap üzerine renkli portrelerini yapmışlar. Bu portreler, firavun heykellerinde kullanılan tipik Mısırlı suretinden farklı. Hz. İsa figürü zannedilebilecek kadar güzel, duygusal bir duruş taşıyan, iri gözlü, dalgalı saçlı bu yüzlerdeki hüznü yüz ifadesi de oldukça gerçekçi resmedilmiş.

Zaman zaman siyah, yeşil, kırmızı yazı ve resimlerle bezenmiş daha ileriki dönemlere ait papirüslerden de dikkat çekici örnekler müzede sergilenmekte. 5. yüzyılda Büyük İskender hakkında yazılmış Arapça bir metin, çeşitli matematik belgeleri, dini yazıtlar ve Latince belgeler ile 5.-6. yüzyıllarda yazılmış Hz. Muhammed'in bilinen ilk biyografisi, 9. yüzyıla ait İbranice ilmî bir metin, bunlardan bazıları... Dahası, 10. yüzyıl İslam dünyasına ait gezegenlerle ilgili Arapça bir papirüs, Amr ibn. As'ın Hz. Muhammed hakkında yazdığı bir metin, bir koruma tılsımı, papirüs üzerine tılsımlı kutsal Arap harfleri ile yazılan ve kişiyi yılanlardan koruduğuna inanılan bir metin, Raşit adlı bir Müslümanın başında Arapça notlar bulunan Mısır kaligrafisi ile yazılmış günlük iş listesi, bir başka papirüs üzerinde aynı dönemlere ait bir mühür, vb...

Elbiseleri altın bezeme ile süslenmiş insan resimleri, mumya etiketleri, sıva ile hazırlanmış baş heykelleri, Ramses Ölüler Kitabı (Totenbuch des Ramses), Antik dönem Yunan şairi Homeros ve Filozof Hesiod ve eserlerinden bahseden belgeler mevcut.

Müzedede, Geç Roma döneminden Erken Hristiyanlık periyoduna kadar giyilen tunik kıyafet modelinden de örnekler sergilenmektedir. Bir kisası, bir uzununu teşhir edilen bu giysiler, kıvrımlardan yoksun ve dikdörtgen bir kumaş parçasının baş ve kol kısımları oyularak hazırlanmıştır.

Sergi alanının dışında duvar boyunda resim ve figürlerin sergilendiği ufak bir salon ve restorasyon süreci kayıtlarının izlenebileceği bir izleme odası bulunmaktadır. Müze görevlisi, siz ayrılmadan küçük bir papirüs parçası hediye ediyor.

Müzedede sergilenen koleksiyon, iyi şekilde muhafaza ediliyor. Çok kötü durumdaki papirüs parçaları bile itina ile restore edilmiş. Sergilenen objeler hakkındaki açıklamaların ancak bir kısmının İngilizce olarak verilmesi, şehirdeki birçok müzede olduğu gibi Almanca dışında açıklama olmaması beni biraz zorlarsa da her parçayı dikkatle inceleyip yarım günümü verdiğim bu ufak müzeyi keşfetmiş olduğum için mutluyum. Şu anda dünyadaki diğer Papirüs koleksiyonlarını görmek gibi bir hevesim de oldu. Viyana'ya, hele ki Avusturya Milli Kütüphanesi'ne yolunuz düşerse Papirüs Müzesi'ni ziyaret etmeyi unutmayın.